

К. А. РЭВЯКА

ПАЛКАВОДЗЕЦ ПІР У АНТЫЧНАЙ ТРАДЫЦЫІ І ГІСТОРЫІ

Пір (319—273 гг. да н. э.) — цар Эпіра, адзін з самых вялікіх палкаводцаў старажытнасці. Мы яго параўноўваем з Ганібалам, Сцыпіянам Афрыканскім, Аляксандрам Македонскім, Цэзарам. Аб ім пакінулі сведчанні многія, але пісьмовых крыніц захавалася няшмат. Перш за ўсё гэта антычныя грэчаскія і рымскія аўтары Фабій Піктар, Палібій, Лівій, Плутарх. Што тычыцца даследаванняў, то ў рускамоўнай гістарыяграфіі іх увогуле няма, за выключэннем толькі падручнікаў па антычнай гісторыі і звестак у энцыклапедычных выданнях. Найбольш вядомымі і поўнымі манаграфічнымі даследаваннямі прызнаны два іншамоўныя выданні [1] і выданне расійскае [2].

Мы можам адзначыць, што па сваім характары Пір сапраўды адпавядае агню (руг — агонь): палыманы чалавек, які па праву ўвайшоў у гісторыю. Ён жа, абаяльны, прыгожы, і ў апісанні Плутарха (Пір, III) нават «царственны, але хутчэй палохаючы, чым вялічавы. Зубы ў яго не аддзяляліся адзін ад другога: уся верхняя частка састаяла з адной суцэльнай касці...». І ўсё ж такі Пір на партрэтах прыгожы мужчына. Абаяльнасць і прыгажосць давалі юнаку магчымасць лёгка ўваходзіць «у давер к самым знатным людзям, якія маглі быць карыснымі, а да ніжэйшых саслоўяў ён адносіўся з пагардай, жыццё вёў умерана і цнатліва, таму сярод многіх юнакоў царскага роду яму аддавалі перавагу...» (Плут., Пір, IV). Пір ажаніўся ў 17 гадоў. У жонкі яму аддалі Антыгону — дачку Беранікі, народжаную ад македонскага цара Філіпа яшчэ да таго, як выйшла замуж за Пталемея (Плут., Пір, V). Антыгона была яму добрай жонкай, і ён адправіўся з арміяй у Эпір адваёўваць сабе царства.

У царстве Піра ўсё ішло паспяхова, але так было нядоўга: знайшліся людзі, якія тайна распальвалі непрыязь і падазрэнні. Гэта і з'явілася прычынай, якая падштурхнула Піра дзейнічаць больш энергічна і рашуча і нават прыняць пастанову аб тым, што, прыносячы ахвяру Зеўсу і богу вайны Арэсу, ён будзе правіць згодна з законам. Адначасова прымае прысягу ад падданных, што тыя будуць згодна з законам ахоўваць царскую ўладу (Плут., Пір, V). Такая пастанова была неабходна таму, што пастаянныя інтрыгі патрабавалі гэтага.

Энергічны і тэмпераментны, але ад прыроды разважлівы, Пір меў многа вялікіх замыслаў, але перш за ўсё выношваў ідэю — умяшцаць ў справы

суседзяў-македанян. У хуткім часе падстава знайшлася. Плутарх (Пір, VI) сведчыць, што больш за ўсё ён спадзяваўся на ўмяшанне ў справы суседзяў-македанян. Падстава была знойдзена: яго запрасілі ў Македонію, дзе малады правіцель-юнак хацеў замацаваць сваю ўладу і запрасіў Піра. Пір з радасцю з'явіўся там, паставіў гарнізоны, заняў гэтыя вобласці. Астатнія землі былі вернуты юнаму Аляксандру, а каб замацаваць усе гэтыя землі і ўстанавіць стабільнасць, Пір і цар Пталемей (Егіпет) заключылі дамову з ахвярапрынашэннямі (Плут., Пір, VI).

Пір зрабіў спробу стварыць вялікую дзяржаву эліністычнага тыпу ў Заходнім Міжземнамор'і. Ён нават асмеліўся заняць македонскі трон, але тады нічога не атрымалася, і Пір у 208 г. да н. э. з арміяй адправіўся на дапамогу Тарэнту, які ваяваў супраць Рыма ў саюзе з паўднёваіталійскімі плямёнамі. Пасля яго перамогі ў першым пабоішчы з рымлянамі да Піра перайшлі большасць грэчаскіх полісаў Італіі, і ён з новымі сіламі рушыў на поўдзень Апуліі, і зноў былі перамогі, але адна з перамог 279 г. далася даволі цяжкімі стратамі і ўвайшла ў гісторыю як «Пірава перамога» (Лів., XXXI. 3; 7, 8), г. зн. роўная паражэнню.

Трактат Плутарха «Палкаводзец Пір» можна па праву назваць «гімнам справядлівасці». Пацвярджаннем гэтаму могуць быць словы Плутарха (VIII): «...даўгі можна вярнуць нават нашчадкаў заімадаўца, але не аддзякаваць, пакуль той жывы і ў стане ацаніць гэта, невыносна для чалавека сумленнага і справядлівага».

Плутарх (Пір, XI) распавядае, што ўсё хвалілі Піра як знакамітага і непераможнага палкаводца ў пабоішчах. Да ўсяго «міласцівага і прыхільнага да тых, хто аказаўся пад яго ўладаю. Даволі хітры Пір падсылаў сваіх людзей, якія выдавалі сябе за македанян, каб разуведаць настроі людзей і воінаў і пазбавіцца ад жорсткага Дзаметрыя і перайсці на бок Піра, сябра воінаў і простага народа» (Плут., Пір, XI).

Пір са сваёй арміяй рушыў на лагер, без бою заняў яго і быў аб'яўлены македонскім царом (Плут., Пір, XI). Македаняне Піра не любілі. Ён быў для іх ненавісны чужаземец. Аб гэтым сведчыць Плутарх (Пір, XI). Затое Пір быў сябрам воінаў і простага народа. Яго просты люд і воіны абвясцілі македонскім царом (Плут., XII). Дзаметрый і Пір не маглі і не хацелі супрацоўнічаць і быць кіраўнікамі адзінай дзяржавы. «Каварства і завісьць, уласцівыя ім ад прыроды, заўсёды стымулявалі іх выявіць, і, гледзячы на абставіны, яны

карысталіся словам «мір» ці «вайна», быццам разменнай манетай, не ў імя справядлівасці, а дзеля ўласнай выгады» (Плут., Пір, XII).

Безумоўна, эгаістычныя матывы ў абодвух палкаводцаў (Дзаметрыя і Піра) дзейнічалі «як разменная манета, не ў імя справядлівасці, а дзеля ўлас-

най выгады», лепш калі яны ваююць адкрыта, а не гавораць аб дружбе і справядлівасці. Усё гэта Пір ясна даказаў на справе...» — паведамляе Плутарх (Пір, XII).

Пір заключыў мір з Дзаметрыем, але Дзаметрыў хутка адправіўся ў Азію. А адзін з былых целаахоўнікаў Аляксандра Лісімах, дыядох, а з 305 г. цар Фракіі, стварыў самастойную дзяржаву. У вайне супраць дыядоха Дзаметрыя і Піра Лісімах забяспечыў сваю ўладу над Македоніяй, часткай Балканскага паўвострава і заўладаў заходнімі абласцямі Малой Азіі (дзе была яго сталіца — Лісімахія). Загінуў ён у пабоішчы з войскамі Селеўка (281 г. да н. э.).

Пір у вайне з Македоніяй дабіўся перамогі, але не стаў яе валадаром, а мірна кіраваў сваімі эпіратамі (Плут., Пір, XIII). Такое спакойнае жыццё было яму вялікай цяжкасцю. Ён хутка дачакаўся таго, чаго чакаў: рымляне напалі на тарэнційцаў. Плутарх (Пір, XIII) паведамляе, што ў тарэнційцаў не было сіл весці вайну, але дзёрзкасць правадыроў народа не дала ім скласці зброю, тады яны задумалі прызваць і назначыць военачальнікам у вайне супраць рымлян Піра, выдатнага палкаводца і ў той жа час самага незанятага (гультайскага) з цароў (Плут., Пір, XIII).

У Эпір з Тарэнта адправілі паслоў, каб адвесці Піру дары ад імя не толькі тарэнційцаў, але ўсіх італікаў і сказаць, што ім патрэбен разумны і праслаўлены палкаводзец і што ў іх распараджэнні ёсць вялікія сілы луканцаў, месалаў, самнітаў і тарэнційцаў: коннікаў каля 20 тыс., а пехацінцаў 350 тыс. (Плут., Пір, XI). Гэтыя прамовы падзейнічалі не толькі на Піра, але і на эпіратаў, якія жадалі адразу выступіць у паход. У адным з вулічных баёў Аргоса на Пелапанэсе Пір загінуў (273 г. да н. э.).

Праблема Піра і яго войнаў — гэта адна з самых недаследаваных у расійскай і беларускай гістарыяграфіі антычнасці.

ЛІТАРАТУРА

1. *Hassel, U.* Pyrrhus / U. Hassel. München, 1947; *Nenci, G.* Pirro / G. Nenci. Torino, 1950.
2. *Светлов, Р.* Войны античного мира. Походы Пирра / Р. Светлов. М.: АСТ, 2003.